

MOCARSTWO – państwo zajmujące istotną lub nawet centralną pozycję względem innych państw na arenie międzynarodowej. Źródłostów terminu podpowiada, aby poszukiwać specyficznych cech siły – mocy – mogącej czynić dane państwo mocarstwem. Badacze stosunków międzynarodowych najczęściej wskazują, że potęga takich państw oznacza siłę wpływów przewyższającą siłę innych państw, a nawet – że mocarstwa są zdolne do realizacji swojej polityki i walki o własne interesy na całej kuli ziemskiej. Potęga mocarstw pozwala im na narzucanie supremacji innym państwom w jednej lub w wielu dziedzinach stosunków międzynarodowych, co może się przełożyć na korzyści polityczne, ekonomiczne i strategiczne. Dowodzi się, że choć mocarstwa są nierzadko ośrodkami sprzeczności, sporów i konfliktów, stanowią również koła napędowe stosunków międzynarodowych, a także – dziejów politycznych i rozwoju gospodarczego.

Według realistów strukturalnych wielkie mocarstwa mają znaczenie z 3 powodów. Po pierwsze – ze względu na brak międzynarodowego suwerena mocarstwa ustanawiają scenę działania zarówno dla innych, jak i dla siebie. Po drugie – okazują się podmiotami najlepiej przygotowanymi do rozwiązywania problemów związanych z życiem wielkich zbiorowości, takimi jak ubóstwo, rozwój populacji czy zanieczyszczenia. Po trzecie – gdy realizują swoje interesy i kształtują system międzynarodowy według własnych upodobań, wielkie mocarstwa często zagrażają innym państwom, które reagują, aby zrównoważyć siły. Dla neoliberalnych uczonych ograniczanie wielkich mocarstw i pomaganie im w rozwiązaniu dylematu → bezpieczeństwa [t. 1] mają zasadnicze znaczenie dla globalnego zarządzania. Hegemoniczni teoretycy stabilności twierdzą, że silny międzynarodowy system gospodarczy wymaga potężnego państwa gotowego do ustanawiania i egzekwowania reguł ekonomicznych oraz płacenia nieproporcjonalnej części kosztów jego funkcjonowania.

Określenie *mocarstwo* pojawia się po raz pierwszy w nauce w 1833 r. w eseju pt. *Wielkie mocarstwa*. Leopold von Ranke, niemiecki historyk i jego autor, dowodził, że bieg historii od końca XVII w. był uwarunkowany kształtowaniem się konstelacji sił między wielkimi mocarstwami, a nie – wszystkimi państwami europejskimi. Podkreślał, że wielkie mocarstwa, czyli Francja, Anglia, Rosja, Austria i Prusy, cechowały się specyficznymi warunkami wewnętrznymi. Von Ranke swoje wnioski ograniczał do refleksji na temat państw i narodów europejskich.

Jedną z najbardziej znanych i najobszerniejszych prac poświęconych mocarstwom jest książka Paula Kennedy'ego *Mocarstwa świata. Narodziny, rozkwit, upadek. Przemiany gospodarcze i konflikty zbrojne w latach 1500–2000*. Brytyjski historyk kreśli w niej szeroki obraz przemian, które zachodziły w relacjach między państwami, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnień politycznych i gospodarczych, i prowadziły do zmian na liście mocarstw. Jako datę graniczną wyznacza rok 1500 – określa ją jako początek nowożytności, czyli okresu po renesansie, a jednocześnie dowodzi, że dopiero od zawarcia traktatu westfalskiego z 1648 r. można mówić o rozwoju mocarstw. Ten traktat legitymizował ideę wspólnoty suwerennych państw, oznaczał triumf państwa niezależnego zewnątrz i decydującego o sprawach wewnętrznych. Tym samym stanowił punkt odniesienia dla transformacji ustroju międzynarodowego istniejącego od średniowiecza do ery nowożytnej. Badacze stosunków międzynarodowych wiele uwagi poświęcili identyfikacji, klasyfikowaniu, wyjaśnianiu i rozumieniu państw uznawanych za wielkie mocarstwa, a także badaniu przyczyn i skutków relatywnego wzrostu i upadku takich struktur w systemie międzynarodowym. Wskazuje się, że w stuleciu między kongresem wiedeńskim a wybuchem I wojny światowej stosunki międzynarodowe w Europie zostały zdominowane przez 5 wielkich mocarstw: Austrię (po 1867 r. – Austro-Węgry), Francję, Wielką Brytanię, Prusy (po 1871 r. – Niemcy) i Rosję. W tym okresie wielkie mocarstwa zazdrośnie strzegły swojego statusu i przez cały czas były niechętne temu, by kolejne państwa mogły liczyć na taki status. Mocarstwa zdominowały wówczas dyplomację i działania wojenne na terenie Europy i zaangażowały się w serię długotrwałych wojen koalicyjnych, przerywanych szybko zmieniającymi się sojuszami.

Dominacja kilku mocarstw w tak długim okresie oznaczała stabilność stosunków międzynarodowych. W momencie wybuchu I wojny światowej istniało już 8 mocarstw, z których po raz pierwszy 2 znajdowały się całkowicie poza Europą: Austro-Węgry, Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy, Japonia, Rosja i Stany Zjednoczone. Koniec I wojny światowej spowodował, że Austro-Węgry, Niemcy oraz Rosja tymczasowo straciły statut mocarstw. Dwie dekady później, w momencie wybuchu II wojny światowej, można doliczyć się 7 wielkich mocarstw, Niemcy i Związek Radziecki ponownie stały się potęgami o charakterze mocarstw, a dotychczasowe potęgi zachowały swój status. → Wojna [t. 4] jednak wyeliminowała mocarstwa Osi, a więc Niemcy, Włochy i Japonię, ze statusu mocarstw głównych i znacząco zmniejszyła względną potęgę Wielkiej Brytanii i Francji, podczas gdy po raz pierwszy na liście mocarstw w licznych opracowaniach zaczęły pojawiać się Chiny. Wskazywano, że koniec II wojny światowej uczynił Wielką Brytanię, Związek Radziecki i Stany Zjednoczone wielkimi mocarstwami, podczas gdy Chiny i Francja, ze względu na ich przeszłość lub potencjał, były traktowane w negocjacjach i organizacjach tak, jakby były wielkimi mocarstwami. Potęga brytyjska podupadła jednak do tego stopnia, że stała się wyraźnie mniejsza od potęgi USA oraz ZSRR, które – ze względu na ogromną przewagę nad potęgą następną w kolejności – zasługiwały na miano supermocarstw. II wojna światowa zakończyła się tym, że główny ciężar w równowadze sił przesunął się z tradycyjnych mocarstw w Europie Zachodniej i Środkowej do zaledwie 2 pozaeuropejskich: Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. Doprowadziło to do powstania dwubiegunowego systemu międzynarodowego → z i m n e j w o j n y [t. 4].

Koniec zimnej wojny i upadek dwubiegunowego porządku światowego zwiastowały erę przemian w globalnym układzie sił. Najważniejszą cechą świata bezpośrednio po zimnej wojnie była dominacja Stanów Zjednoczonych, skutkująca powstaniem jednobiegunowego systemu hegemonii, w którym Stany Zjednoczone miały fizyczne zasoby do prowadzenia swojej jednostronnej polityki zagranicznej na całym świecie. W konsekwencji ta epoka była naznaczona fundamentalną zmianą w strategicznym układzie sił, w wyniku której powstała koalicja głównych mocarstw pod przywództwem USA. Wskazuje się jednak, że w ostatnich latach status

mocarstwa lub supermocarstwa Stanów Zjednoczonych był coraz częściej konfrontowany z rosnącymi wpływami krajów o znaczącym potencjale siły, co prowadzi do policentrycznej równowagi sił, określanej także mianem wielobiegunowości.

Współczesny system międzynarodowy, często opisywany jako post-zimnowojenny, miał 2 fazy. Pierwsza trwała od 1990 r. do 11 września 2001 r. Druga trwa od tej daty do chwili obecnej. Początkową fazę post-zimnowojennego świata zbudowano na założeniach, że Stany Zjednoczone były dominującą siłą polityczną i militarną, przy założeniu 3 wielkich mocarstw – USA, Chin i Europy. Wskazywano także państwa takie jak Rosja, Niemcy i Francja jako potencjalne mocarstwa. Wielu badaczy podkreśla, że obecnie Stany Zjednoczone pozostają najpotężniejszym państwem na ziemi. Dynamiczna gospodarka USA sprawia, że to państwo wciąż jest najważniejszym biegunem w międzynarodowej polityce, jednak należy zauważyć, że Chiny ugruntowały swój status drugiego co do wielkości mocarstwa na świecie i największego długoterminowego pretendenta do zastąpienia w tym miejscu Stanów Zjednoczonych. Inni dowodzą, że Rosja i Chiny są kolejnymi mocarstwami i należą do czołowych państw świata pod względem zdolności wojskowych i siły ekonomicznej. W grupie mocarstw wymienia się obecnie także Niemcy, Wielką Brytanię, Francję i Japonię – państwa, które dysponują dużym potencjałem wojskowym, technologią, nowoczesnymi gospodarkami i uczestniczą w działaniach na rzecz pomocy międzynarodowej.

Na potrzeby analizy czynników sprawiających, że państwa mogą być traktowane jako mocarstwa, najczęściej wymienia się obecnie przodowanie w skali świata w zakresie wielkości populacji i terytorium, wyposażenia w zasoby, potencjału ekonomicznego, siły militarnej, stabilności politycznej i zdolności do prowadzenia skutecznej polityki międzynarodowej. W kontekście mocarstwowości często pojawiają się pytania o status Unii Europejskiej. Przewyższa ona obecnie Stany Zjednoczone pod względem PKB, jednak nie ma istotnych możliwości politycznych – ani przemawiania jednym głosem, ani rozmieszczania sił zbrojnych pod jednym kierownictwem. Podobnie w Azji: chociaż gospodarki chińska i indyjska szybko się rozwijają, ta pierwsza jest bardziej narażona na wewnętrzne ograniczenia – ze względu na starzejącą się populację. Większość analityków

rozważających wybrane aspekty historii międzynarodowych stosunków politycznych oraz ekonomiczne, wojskowe i polityczne zdolności i atrybuty współczesnych państw zauważa, że z czasem USA tracą status jedyne go mocarstwa. Mogłoby to nastąpić na 3 sposoby: poprzez bezwzględny upadek Stanów Zjednoczonych w efekcie erozji ich zdolności gospodarczych i militarnych, poprzez względny wzrost dzisiejszych średnich mocarstw (a więc ich wzrost gospodarczy i współmierne zaangażowanie polityczne i militarne) lub poprzez kombinację tych dwóch. Nie ma jednak jednoznacznych prognoz co do tego, kiedy i jak to nastąpi.

W kontekście pytań o to, które z państw zasługuje na status mocarstwa, wskazuje się często na listę 5 stałych członków → Rady Bezpieczeństwa ONZ [t. 3], czyli Chiny, USA, Francję, Wielką Brytanię i Rosję. Wielokrotnie podnosi się, że brak w gronie tym Japonii i Niemiec czyni z Rady Bezpieczeństwa organ niereprezentatywny, a kryteria doboru państw do grona członków stałych Rady Bezpieczeństwa ONZ są nieadekwatne do realiów współczesnych stosunków międzynarodowych. Jeśli za kryterium mocarstwowości przyjąć siłę ekonomiczną państwa, można jako mocarstwa traktować członków → Grupy Siedmiu (G7), zrzeszającej państwa będące liderami wśród światowych gospodarek, czyli USA, Francję, Japonię, Kanadę, Niemcy, Rosję, Wielką Brytanię oraz Włochy.

Rafał Klepka

K.R. Adams, *Great Power*, [w:] *The Encyclopedia of Political Science*, G.T. Kurian, J.E. Alt, S. Chambers, G. Garrett, M. Levi, P.D. McClain (eds.), CQ Press, Washington 2011; G.R. Berridge, J.W. Young, *What is 'a Great Power'?*, „Political Studies” 1988, vol. XXXVI; B. Buzan, *Great Power*, [w:] *The Oxford Handbook of International Security*, A. Ghheciu, W.C. Wohlforth (eds.), <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198777854.001.0001/oxfordhb-9780198777854-e-43> (dostęp 15.11.2021); M. Cesa, *Great Powers*, [w:] *An Introduction to International Relations*, R. Devetak, J. George, S. Percy (eds.), Cambridge University Press, Cambridge 2017; S. Cui, B. Buzan, *Great Power Management in International Society*, „The Chinese Journal of International Politics” 2016, vol. 9, iss. 2; M.E. Dickson, *Great Powers and the Quest for Hegemony in the Contemporary International System*, „Advances in Social Sciences Research Journal” 2019, vol. 6, iss. 6; A. Dudek, *Mocarstwo*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak, Zakamycze, Kraków 2002; E. Erickson,

What Do We Mean by Great Power or Superpower? An Introduction to Concepts and Terms, „MCU Journal” 2018, vol. 9, iss. 2; A. Hurrell, *Rising Powers and the Emerging Global Order*, [w:] *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, J. Baylis, S. Smith, P. Owens (eds.), Oxford University Press, Oxford 2020; P. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict*, Random House, New York 1987; D. Lemke, *Great Powers in the Post-Cold War World: A Power Transition Perspective*, [w:] *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, T.V. Paul, J.J. Wirtz, M. Fortmann (eds.), Stanford University Press, Stanford 2004.

ENCYKLOPEDIA BEZPIECZEŃSTWA

TOM 5

REDAKCJA NAUKOWA
OLGA WASIUTA, SERGIUSZ WASIUTA

© Copyright by Authors & Wydawnictwo Libron
Kraków 2022

ISBN 978-83-67209-16-8

Recenzenci:

prof. dr hab. Wojciech Jakubowski (Uniwersytet Warszawski)

prof. dr hab. Bogusław Pacek (Uniwersytet Jagielloński)

Redakcja:

Tomasz Karpowicz, Joanna Swoboda

Korekta:

LIBRON

Projekt okładki i skład:

LIBRON

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner

al. Daszyńskiego 21/13

31-537 Kraków

tel. 12 628 05 12

e-mail: office@libron.pl

www.libron.pl